

*Інна Стражнікова
(Івано-Франківськ, Україна)*

НАУКОВА ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ЯК ПРОБЛЕМА РЕГІОНАЛЬНИХ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ СТУДІЙ

Педагогічну персоналістику подекуди вважають «новим», «інноваційним» напрямом історико-педагогічних досліджень, хоча вона має глибокі коріння, зокрема й у вигляді біографістики. Педагогічна біографістика пройшла складний шлях становлення, зумовлений суспільними, ідеологічними, науково-пізнавальними чинниками. Сучасні вимоги щодо посилення особистісно орієнтованого принципу у навчанні й науці актуалізували концепт персоналізму, який обґрунтовує ідею сприйняття людини як самодостатнього індивіда у всій повноті конкретних проявів та закликає до реалізації її творчого потенціалу.

Сучасні вітчизняні вчені помітно просунулися у розробці теоретико-методологічних засад педагогічної персоналістики. У руслі наукового дискурсу вони визначають інструментарій і методичні підходи вивчення й інтерпретації ідей та поглядів відомих і менш знаних педагогів та освітніх діячів різних історичних періодів. Переосмислення їх творчої спадщини відкриває нові підходи і можливості вивчення історико-педагогічних явищ минулого.

У такому сенсі вивчення регіонального зрізу педагогічної персоналістики ще більше ускладнюється. Життєдіяльність більшості громадсько-культурних діячів відзначається активним переміщенням у просторі і часі, тож для її вивчення крім загального прикметника «український» потрібна більш вища локалізація, пов'язана з їхнім перебуванням у певному регіоні. Це зобов'язує дослідників ретельніше з'ясовувати ментальні риси досліджуваної особи, які формувалися під впливом не лише європейських та українських цінностей, а й регіональних соціокультурних середовищ [1, 376].

Наявний масив сучасних досліджень з педагогічної персоналістики регіонів України обумовлює складну багатопланову архітектуру їх історіографічного аналізу. Наукова логіка диктує доцільність його проведення, від узагальнюючих праць до комплексних досліджень про окремих діячів, відтак до праць про певні напрями їх творчої діяльності. При цьому

дотримується хронологічний підхід, що засвідчує зміни в структурі, змісті й методології студій, а також порівнюємо стан і рівень їх розвитку в окремих регіонах України.

За доби державної незалежності у розвитку педагогічної персоналістики в Україні простежуються два етапи: перший охоплює 90-ті рр. ХХ ст., другий – початок ХХІ ст. Попри умовність і спрощеність такого підходу, він увиразнює зміни у її загальній парадигмі та науково-методологічному рівні. У такому руслі відбувалося підвищення рівня персоніфікації сучасних історико-педагогічних синтезів, де поряд з відомими, знаковими постатями з'являються нові імена вчених і педагогів-практиків, що зробили реальний внесок у розвиток вітчизняної педагогіки. Щоправда, і в даному випадку їхній добір часто зумовлювався обставиною приналежності авторів до певних регіональних наукових центрів.

Розширення ареалу української педагогічної думки стимулювало персоніфікацію педагогічного процесу на регіональному рівні. Виявлення і повернення у науково-педагогічний простір нових імен у першій половині 1990-х рр. стимулювали зрушення у суспільній і науковій свідомості, які посилювали інтерес до постатей, вилучених з нього за доби радянського тоталітаризму. Спершу це знайшло вияв у зливі публікацій краєзнавчого характеру в періодичній пресі, що мали різний науковий рівень, часто були компіляцією доробку українського зарубіжжя. Поступово цей процес втрачає ознаки «ювілейності» та набуває упорядкованого системного характеру. На основі сепарування і синтезу нагромадженого матеріалу з'являються змістовні інформативно-довідникові видання про педагогів і просвітителів, що відіграли вагомий роль у розвитку освіти окремих регіонів та зробили значний внесок у розвиток педагогічної науки [1, 381].

Головний поступ вітчизняної педагогічної персоналістики репрезентують монографічні і дисертаційні дослідження. Різний рівень її розвитку в окремих регіонах, зокрема Західної України зумовлюють як об'єктивно-історичні, так і суб'єктивно-наукові обставини, зокрема існування наукових традицій і шкіл. З-поміж них одна з найвідоміших в Україні сформувалася на базі ДВНЗ

«Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» зусиллями Б. Ступарика і Т. Завгородньої, які змогли з'єднати і спрямувати на наукові пошуки в цьому напрямі творчу роботу молодих науковців. У цьому напрямі продуктивно працюють науковці Львова (Д. Герцюк, І. Зарічна, Л. Зінчук, С. Різничок, ін.), Івано-Франківська (Г. Білавич, О. Джус, Н. Лисенко, З. Нагачевська, Н. Салига, І. Червінська та ін.), Дрогобича (Р. Вишнівський, Ж. Гушак, М. Чепіль, ін.), Чернівців (О. Пенішкевич, І. Руснак, С. Романюк), які досліджують життєдіяльність громадських діячів, учених і освітян Галичини та українського зарубіжжя. Вчені Ужгородського національного університету (О. Бенца, В. Гомонай, М. Кляп, Т. Недім'янова, В. Пашкевич, М. Петрус, В. Росул, В. Сагарда, О. Фезеші та ін.) зосередилися на вивченні постатей педагогів у поліетнічному просторі Закарпаття. Їхній доробок яскраво засвідчує визначальну у розвитку вітчизняної педагогічної персоналістики тенденцію «регіоналізації», коли науковці зосереджують на вивченні життєдіяльності своїх земляків [1, 383-385].

Порівняно з громадською активністю, професійна діяльність персоналій висвітлюється гірше, часто зводиться до фіксації місця роботи й посади у певних закладах. Рідко показуються їхні відносини у педагогічних колективах, а стосунки зі шкільною владою, якщо і згадуються, то, як правило, у площині протистояння владним структурам. Утім, такі відносини не могли будуватися лише на «непримиримому протистоянні», адже багато українських педагогів (О. Попович, ін.) обіймали важливі урядові посади у структурі державного шкільництва, тож вони мали не лише «захищати покривджених українців», на чому повсякчас акцентують науковці, а й реалізовувати офіційну освітню політику, що усіяко замовчується.

Водночас, побутує явище, коли науковці лише декларують реконструкцію педагогічної «концепції» чи «системи» певного діяча, а насправді ж обмежуються висвітленням її окремих компонентів. Причому така ситуація може зумовлюватися не лише неспроможністю дослідника належним чином розв'язати висунені завдання, а й тією обставиною, що творча спадщина самого

педагога не може репрезентувати доробку у вигляді завершеної цілісної концептуальної системи.

Практично у всіх дослідженнях, присвячених персоналіям, автори намагаються запропонувати періодизацію життєдіяльності при розробці такого стрижневого компонента досліджень і повинні враховувати усі її фактори, хоча на практиці вона поділяється переважно за традиційними схемою і підходами: дитинство; час навчання; професійна діяльність; зміна місця проживання; етапи наукової творчості тощо. Це виглядає логічним, якщо усі вказані складові розглядаються в одному хронологічно-змістовому ключі, де і педагогічно-літературна, і громадсько-просвітницька діяльність персоналії висвітлюються паралельно за окремими етапами її життєвого шляху. Утім, такий підхід ускладнює узагальнення різних складових діяльності персоналії, приміром, пов'язаних з її творчістю, адже через «подрібнення» її розгляду за окремими етапами та через «переміщення» з іншими елементами суспільної праці подекуди важко визначити основні здобутки і концептуальні положення творчої спадщини. Якщо ж дослідник аналізує окремо, приміром, просвітницько-організаційну діяльність та наукову спадщину, то повинен долати труднощі пов'язані з їхньою невідповідністю визначеним (загальним) періодам її життєдіяльності [1, 393-394].

Неоднозначні оцінки викликає такий компонент досліджень, як актуалізація педагогічних ідей і досвіду діяльності персоналій минулого. Поради і рекомендації авторів щодо «можливостей» та «потреб» їхнього використання задля розв'язання сучасних проблем виховання і навчання часто носять декларативний, абстрактний характер, позаяк не конкретизують, які саме елементи цього досвіду можна застосувати за тих чи інших педагогічних умов, який це може дати очікуваний ефект тощо. Конкретизації й наповненню реальним змістом цієї складової студій може сприяти акцентування на непересічній індивідуальності персоналії, що сама по собі є унікальною та цікавою для наслідування як приклад відданості обраній професії, як зразок працездатності, цілеспрямованості, наполегливості у вирішенні певних наукових і організаційних завдань, як взірць моральних чеснот, відданості

національним ідеалам тощо. Значний формуючий вплив можуть справляти й окремі ідеї, думки, вислови, дидактичні підходи і прийоми, якими майстерно оперували діячі минулого, а також різні життєві епізоди, котрими наповнені біографії кожної непересічної особистості, незважаючи на епоху і суспільні умови, за яких вона існувала.

В інтелектуальних колах існує різне ставлення до видання збірників праць на пошану знаних учених, зокрема педагогів. Не заглиблюючись у з'ясування цього питання, констатуємо позитивний вплив такої практики на розвиток педагогічної персоналістики, адже вона спонукає науковців до поглибленого всебічного осмислення їх творчого спадку та спрямовує зусилля на подальше вивчення пов'язаних з ним фундаментальних проблем педагогічної науки.

Отже, вітчизняна педагогічна персоналістика зробила потужний поступ у вивченні життєдіяльності і творчої спадщини освітньо-громадських діячів, педагогів, учених різних регіонів України, що переважно належать до періоду ХІХ – першої половини ХХ ст. Разом з тим є закономірним явищем розвитку сучасної педагогічної науки та її реакцією на тотальну зневагу до національних діячів за радянських часів посилення персоніфікації тогочасного культурно-освітнього процесу. На регіональному рівні цей напрям студій має свої особливості та представлений у дослідженнях не рівномірно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стражнікова І. В. Розвиток педагогічної науки в дослідженнях Західного регіону України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: історіографічний контекст: монографія / І. В. Стражнікова. – Івано-Франківськ: НАІР, 2015. – 616 с.